

PERSOONLIJK VERHAAL

JANNES H MULDER : BEGRAAFPLAATSEN IN JAPAN 2

Als internist-oncoloog in de Daniel den Hoed kankerkliniek, Rotterdam heb ik ervaring opgedaan met sterven. Mede daardoor ontwikkelde ik een belangstelling voor het funeraire. Ik ben jarenlang lid geweest van de redactie van *Terebinth*, tijdschrift voor funerair erfgoed. Sinds 2005 is mijn 'ding' onderzoek naar rituelen, gewoonten en gebaren. Daarover is meer informatie te vinden op www.janneshmulder.nl.

Voorjaar 2018 trokken wij, mijn vrouw Anne Marie Uhlenbeck en ik, drie weken door Japan. Japan bezoeken, voor werk of vakantie biedt de mogelijkheid unieke ervaringen op te doen. Ultramodern en anderzijds zeer traditioneel. Ook al hadden wij ons behoorlijk ingelezen, de Japanse cultuur is niet eenvoudig te doorgronden. Zo ontdekten wij onvoorbereid talrijke begraafplaatsen. In Koyasan, Kyoto en Tokio. Wij maakten tientallen foto's ter plekke zonder veel van de Japanse funeraire cultuur te weten. Beschouw daarom mijn rapportage als aanzet eventueel er zelf te gaan kijken en er meer over te lezen. Ik voel me een Japanse cultuur-analfabeet maar wil graag impressies met u delen in twee afleveringen. Deel 1 ging over Koyasan en de Okunoin begraafplaats. In deel 2 komen Kyoto en Tokio aan de beurt.

2a. KYOTO

Kyoto is een stad met een bevolking van rond de 1,5 miljoen inwoners. Vroeger was Kyoto ruim duizend jaar lang (795-1868) de keizerlijke hoofdstad van Japan. De stad wordt aan drie kanten omringd door bergen en wordt in tweeën gedeeld door de rivier de Kamo. Het stratenpatroon is volgens traditionele Chinese gewoonte in roostervorm aangelegd, wat rechte straten oplevert. Kyoto wordt beschouwd als het culturele centrum van Japan. De stad met zijn 1600 boeddhistische tempels,

400 Shinto-heiligdommen, paleizen, tuinen en architectuur bleef in de Tweede Wereldoorlog gespaard van bombardementen.

Wij treffen een grote oude begraafplaats aan, gelegen tegen een helling. Je bereikt de begraafplaats tussen de huizen door zonder een toegangshek of poort te passeren. Er is geen mens te bekennen, maar het ziet er goed onderhouden uit. Het uitzicht vanaf de begraafplaats over Kyoto is indrukwekkend.

dood, begraven/cremeren en graven in Japan

De twee voornaamste religies in Japan zijn shintoïsme en boeddhisme, maar beide religies worden vaak door elkaar gebruikt en gaan prima samen. Bij de geboorte spelen shintorituelen een belangrijke rol, omdat shinto meer gezien wordt als iets voor het leven. Na het overlijden vindt alles bijna altijd plaats volgens het boeddhistisch ritueel. Het boeddhisme belooft een leven na de dood en is mede daarom populair bij een begrafenis. Al wordt er gesproken over 'begrafenis', in feite wordt in Japan bijna iedereen gecremeerd; er is te weinig begraafruimte en een begrafenis is (daarom) zeer kostbaar. Na de crematie wordt de as niet, zoals bij ons, vermalen in een cremulator, maar er vindt een ceremonie plaats, de *bone-picking ceremony*, waarbij de familie met eetstokjes de botjes uit de as vist en in de urn doet. Daarbij moet goed op de volgorde gelet worden, de botresten van de voeten eerst en die van het hoofd het laatst, zodat de overledenen niet verkeerd om in de urn komt. Het belangrijkste is het tongbeen, omdat het overeen zou komen met de vorm van Boeddha. De urn met de gecremeerde resten van de overledene wordt meestal in een familiegraf bijgezet, dat bestaat uit een steenen monument, bij recente graven meestal in de vorm van een eenvoudige vierkante zuil met een plaats voor bloemen, wierook en water. Onder de grafsteen zit een urnenkeldertje. Op het zuiltje staat de familienaam op de voorkant en op de andere kanten de namen en data van geboorte en overlijden van de familieleden. Naast of achter de grafsteen staan vaak blankhouten latten, de *sotoba*, waarin boven aan de plank de vijf inkepingen zitten (zie vorige aflevering), verwijzend naar de vijf niveaus van ons universum: ether/ruimte, lucht, vuur, water, aarde. Op de *sotoba* staan inscripties gewijd aan Boeddha, daaronder de namen van de overledene en de schenker met wensen voor de overledene. Het plaatsen van een *sotoba* zal je een goede *karma* opleveren en je kunt deze ook overdragen op de overledene.

Later treffen we midden in een bewoonde wijk van Kyoto een veel kleinere begraafplaats aan, die duidelijk in functie is.

Dat blijkt kenmerkend te zijn: iedere wijk heeft zijn eigen kleine bescheiden druk bezochte begraafplaats.

Er staan grafstenen van honderden jaren oud tot grafzuilen van recente datum.

De grafstenen staan op familiegraven, waaronder in urnenkeldertjes de as van de familieleden is bijgezet. Op de steen komen aan alle zijden per generatie de namen te staan en dat maakt, denk ik, ook duidelijk waarom de begraafplaats klein blijft en niet geruimd hoeft te worden.

Kyoto: wijkbegraving met oude en nieuwe grafstenen

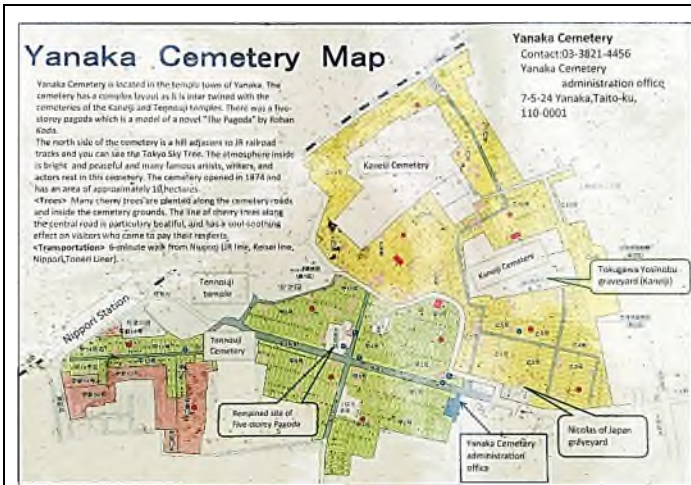
Helemaal in het westen van Kyoto bezoeken we tenslotte de boeddhistische Adashino Nenbutsu-ji tempel annex begraafplaats aan de rand van een smalle geasfalteerde weg. Om er te komen fietsen we naar Arashiyama Genrokuzancho, in de wijk Ukyo-ku. Kijk, opeens staan ze daar. Duizenden in gelid opgestelde beeldjes en ieder hoofd en aangezicht is net weer een beetje anders. Begroeid met mos kijken sommigen ons lachend aan. Een ander beeld kijkt enigszins schalks, één staat zelfs onderste boven! We zijn de enige bezoekers en onze hypothese is dat deze monumentjes van overleden boeddhistische kloosterlingen zijn.

Maanden later weet ik er een fractie meer over dankzij het raadplegen van een boek over Japanse rouwrituelen. Adashino Nenbutsu-ji is géén begraafplaats, maar was ooit een dumpplaats voor lijken. Er staan circa achtduizend beeldjes ter nagedachtenis van anonieme overledenen. Vanaf de Heian periode (794-1185) werden naamloze overledenen uit de laaggelegen stad naar de heuvels van Arashiyama gebracht om aldaar ergens in de natuur spontaan verder te verteren. Ze werden daar gedumpt. Hun namen en dus hun familiegeschiedenis waren niet bekend. Resultaat was dat zij zelf zonder grafrust ronddoolden en dat hun vooroudergeesten rondzwierven. Om in dat geheel rust en orde te brengen is men sinds ongeveer het jaar 1000 begonnen met het maken van beeldjes. Ieder beeld staat dus voor een dode, die niet formeel begraven is en waarvan de biografie onbekend is. Anno 2018 zijn er regelmatig diensten om die duizenden anonieme doden te eren.

2a. TOKIO

funerair oud: Yanaka begraafplaats

Tokio is de hoofdstad van Japan en de op één na grootste metropool van de wereld met 38 miljoen inwoners op een oppervlakte die iets groter is dan de provincies Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel bij elkaar. In het hartje van deze enorme stad logeren wij in de Shitamachi-wijk vlak bij de Yanaka begraafplaats. *Shitamachi* betekent 'oude stad' en was in de Edo-periode (1603-1868) de zetel van de shogun, die feitelijk het land bestuurde, terwijl de keizer alleen in naam regeerde vanuit Kyoto.

kersenbloesems

sotoba's

crematieoven

De Yanaka begraafplaats uit 1874 beslaat een oppervlakte van 10 ha met meer dan 7000 graven. Er liggen veel beroemdheden, waaronder artiesten, schrijvers en toneelspelers. Er is ook een kleine ommuurde ruimte, gesloten voor het publiek, voor de Tokugawa-clan, familie van de vijftien Tokugawa shoguns van Japan. Ook de laatste shogun Tokugawa Yoshinobu ligt hier. Overal op de begraafplaats staan bij de graven weer veel houten latten, de *sotoba's*. Door de begraafplaats loopt de beroemde *Sakura-dori* (het kersenbloesem-laantje), met aan weerszijden Japanse kersenbloesems die in het voorjaar prachtig wit en roze bloeien en veel publiek trekken. Als wij er zijn is het er druk mede omdat de eerste bloesem bloeit. Tussen alle graven zie ik tegen de achtergrond van torenhoge gebouwen opeens een kleine crematieoven staan, op wielen en bijna nieuw. Het lijkt me niet gepast er naar toe te gaan en naar het gebruik ervan vragen lijkt me geen goed idee.

funerair nieuw: een gedenkteken op de tiende verdieping

In Tokio komt funerair oud en nieuw bij elkaar.

Op de Yanaka begraafplaats staan de traditionele graftekens in de oude vorm van de *gorinto*, de Japanse vorm van een boeddhistische pagode, bestaande uit een opeenstapeling van vijf stenen (zie vorige aflevering) of in de moderne vorm van een vierkante zuil.

Hoe anders is de sfeer op de tiende verdieping van een hoge torenflat, waar in de daktuin een gedenkteken in de vorm van een beeldje met rode lap staat opgesteld. Het beeldje symboliseert Jizo, de populaire bodhisattva, die voor de zielen van overledenen zorgt, speciaal van kinderen. Het beeldje staat er dan ook ter nagedachtenis en ter bescherming van overleden kinderen, wordt me door belangstellende Japanse bezoekers van de daktuin uitgelegd.

Later lees ik hoe in Tokio bij de bouw van wolkenkrabbers een tempeltje of grafsteen uit respect eenvoudig wordt verplaatst van grondniveau naar vele etages hoger.

Tot slot

Alles bij elkaar is de materiële cultuur die wij aantreffen in Japan fascinerend en een aparte studie waard. Ik heb naar literatuur over grafstenen gezocht. Tevergeefs. Mijn gevoel zegt me dat in dit land met een overvloed aan tradities, rituelen en ceremonieën rond doodgaan en begraven het materiële aspect van de grafcultuur ervan enigszins taboe is. Mijn indruk is dat in Japan het immateriële of geestelijke van sterven belangrijker is dan het materiële of stenige aspect van uitvaart en begraven. Het lijkt bijna tegenovergesteld aan dat bij ons. Wie het verschil tussen Japans en Nederlands funerair erfgoed echt weet, mag het zeggen.

